

طراحی برنامه درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی

• دکتر فریدون آزاده

عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران

است.

مؤلف در روش کار خود، تماس با صاحب‌نظران و استفاده و بهره‌گیری از تجربیات آن‌ها را در تدوین این طرح مورد توجه قرار داده است و برای تک‌تک محتوای برنامه درسی با متخصصان و اساتید این حرفه در گروه‌های مختلف آموزشی موجود در دانشگاه‌های کشور مشورت نموده و نظرات آن‌ها را دریافت و پس از بررسی، مقایسه و مطالعه اظهارنظرهای کارشناسان، متن نهایی که کتاب فوق است تهیه و پیشنهاد کرده است.

این برنامه درسی که با گرایش اطلاع‌رسانی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی برای مقطع کارشناسی ارشد تهیه شده است، براساس جدول‌های زیر می‌باشد.

الف- دروس پایه (۵ واحد):

۱. روش تحقیق در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳ واحد
۲. اطلاعات و جامعه، ۲ واحد

ب- دروس اصلی و اجباری (۱۲ واحد):

۱. سازماندهی اطلاعات، ۳ واحد
۲. بازیابی اطلاعات، ۳ واحد
۳. منابع و خدمات اطلاعاتی، ۳ واحد
۴. مدیریت نظام‌ها و خدمات، ۳ واحد

ج- دروس انتخابی: دانشجویان ملزم هستند در حدود ۱۱ واحد از مجموع ۲۲ واحد پیشنهادی را پس از گذراندن تمامی دروس پایه و حداقل نیمی از دروس اصلی انتخاب کنند:

۱. نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، ۲ واحد
۲. رفتار اطلاع‌یابی کاربر، ۳ واحد
۳. ارزشیابی خدمات و نظام‌ها، ۳ واحد

• لیلا مرتضایی. طراحی برنامه درسی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، ویراستار: سیمین بردبار، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۳، ۱۷۸ صفحه، رقی، شومیز

همان‌گونه که پدیدآورنده محترم یادآور شده است، پیشنهاد طراحی این برنامه درسی براساس مطالعات و تحقیقاتی بوده است که در قالب طرح پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی تحصیلات تکمیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در انگلستان، آمریکا، هند و ایران» توسط پدیدآورنده در سال ۱۳۸۰ و با حمایت مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران انجام شده است و مطالعه برنامه درسی، مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی و مقایسه آن با برنامه‌های درسی سایر دانشگاه‌های معتبر جهانی نیز خمیرمایه پیشنهاد چنین طرحی بوده

تحت نام گروه‌های آموزشی کتابداری بخصوص در دانشگاه‌های آزاد که کمیت در این دانشگاه بر اصل کیفیت غالب است، ادامه دهیم (هر چند استثناها را می‌توان در هر جامعه مجزا کرد).

مؤلف محترم در موضوع نیازسنجی آموزشی و در بحث فاصله بین وضع موجود و وضع مطلوب در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از جمله ایران، که مبتنی بر یک کار تحقیقی و پژوهشی است به این موضوع اشاره کرده‌اند که چگونه برنامه‌های درسی این رشته در کشورهای پیشرفته، روزآمد، انعطاف‌پذیر و به سمت تخصصی شدن حرکت می‌کند و بر امر پژوهش و کار عملی تکیه می‌کند و حال آنکه برنامه درسی ما با نارسایی‌ها و کاستی‌های قابل توجهی مواجه است و همین امر باعث شده است که فارغ‌التحصیلان این رشته نتوانند پاسخگوی نیازهای جامعه و بازار کار باشند.

چنانچه همزمان با این پژوهش، تحقیق دیگری در مورد امکانات موجود در گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران برای آموزش فناوری اطلاعات صورت می‌گرفت تأکیدی بود بر نتیجه این بررسی که نشان می‌دهد تا چه اندازه ضعف عمده در برنامه‌های آموزشی (۷۶٪)، امکانات فناوری (۷۰٪) و کمبود سرمایه (۶۰٪) وجود دارد و اظهار نظر (۱۰۰٪) مدرسان بر ضرورت تجدیدنظر در محتوای دروس را نیز تأیید می‌کرد.

گسترش بی‌رویه رشته و عدم هماهنگی آن با نیازهای جامعه و فقدان امکانات آموزشی و پژوهشی و مدرسان آگاه و مسلط، بخصوص ضعف عمده در کارهای عملی به علت فقدان کتابخانه‌های معتبر و برخوردار از امکانات آموزشی و کارگاه‌های آموزشی و فناوری‌های اطلاعاتی، موجب شده است که جایگاه این رشته به فقدان کتابخانه‌های برخوردار از امکانات لازم و نیروی انسانی ماهر و دلسوز منجر شود.

به طور قطع برای اجرای مطلوب این برنامه، نظرات سایر اساتید و کارشناسان ضروری به نظر می‌رسد که انتظار می‌رود، پدیدآورنده محترم به این موضوع توجه کافی داشته باشند:

۱. بسیار بجا و شایسته می‌بود که در تهیه متن نهایی طرح از نظرات کارشناسی و تخصصی اساتید محترم: دکتر عباس حرّی دکتر اسدا... آزاد، دکتر دینانی، استاد آذرنگ، دکتر ماندانا صدیق بهزادی، خانم فاطمه رها دوست و سایر مدرسان و دست‌اندرکاران این حوزه هم استفاده می‌شد. دکتر عباس حرّی که خود از نظریه پردازان این رشته است و سابقه و تجربه طولانی در امر

۴. سیاست اطلاعاتی، ۲ واحد

۵. تحلیل و طراحی نظام‌ها، ۳ واحد

۶. کتابخانه‌های دیجیتالی، ۲ واحد

۷. طراحی و مدیریت پایگاه‌های کاربرمدار (۱ و ۲)، جمعاً ۴ واحد

۸. طراحی رابط کاربر، ۳ واحد

د- دروس تکمیلی (۶ واحد):

۱. کارورزی، ۲ واحد

۲. پایان‌نامه، ۴ واحد

جمع کل واحدهای پایه، اصلی، انتخابی و تکمیلی ۳۴ واحد است که دروس پیش‌نیاز شامل: «زبان تخصصی» و «سواد کامپیوتری» است که برای دانشجویان قبل از گرفتن هر نوع واحدی الزامی است و شروع تحصیل در دوره کارشناسی ارشد، منوط به نمره قبولی از دروس پیش‌نیاز است.

پدیدآورنده محترم پس از ذکر کلیه دروس به معرفی شرح درس و اهداف سرفصل‌های برنامه‌های درسی پرداخته است و در پایان هر درس، کتاب‌های درسی مربوط به هر درس، منابع درسی به فارسی و انگلیسی و نمونه‌هایی از تکالیف درسی را ذکر کرده است.

شرایط ورود، پذیرش دانشجو، مدت دوره، شرایط اجرای برنامه و امتحان ورودی، مدرسان، مجموعه کتابخانه، روش تدریس، آزمایشگاه و کارگاه آموزشی و ارزیابی دوره از دیگر مباحثی است که مؤلف کتاب در صفحات مقدماتی به آن اشاره کرده است.

بررسی طرح پیشنهادی

پدیدآورنده محترم در تهیه و گردآوری مطالب درسی با توجه به سابقه علمی و تجربی که شخصاً در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی دارد، اقدام به مطالعه و پیشنهاد چنین طرحی کرده‌اند که جا دارد از زحمات ایشان و «مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران» به عنوان ناشر قدردانی و تشکر کرد.

در زمانی که آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در شرایطی قرار دارد که هیچ‌گوش‌شنوایی برای بهبود وضعیت آموزشی وجود ندارد، تلاش برای بهبود شرایط به هر شکل ممکن می‌تواند، هشداری باشد برای متولیان امور که به کدامین سمت و سو می‌رویم و تا چه حد می‌توانیم و مجاز هستیم به گسترش بی‌رویه این رشته

تدریس و پژوهش دارند، بخصوص در امر اطلاع‌رسانی و طراحی نظام اطلاع‌رسانی، سوابق عملی و دانشگاهی خوبی دارند، می‌توانند با نظرات و مشاوره‌های کارشناسی و تخصصی خود در تدوین و اجرای مطلوب برنامه، پدیدآورنده محترم و در نهایت گروه‌های آموزشی را مساعدت و یاری کنند.

۲. در محتوای برنامه‌های درسی هر چند به عناوینی چون: سیاست اطلاعات، جامعه و اطلاعات، رفتار اطلاع‌یابی و... اشاره شده است، ولی جای خالی دروس مستقل و اصلی چون تاریخ علم، اقتصاد نشر، اقتصاد اطلاعات، حفاظت و نگهداری مواد چاپی و غیرچاپی حتی در قالب درس‌های یک واحدی به چشم می‌خورد. براساس تجربه، دانشجویان و حتی مدرسان بعضی از دروس که بسیاری از فارغ‌التحصیلان حتی در سطوح و مقاطع تحصیلات تکمیلی هستند از ساده‌ترین امور برنامه‌ریزی عاجز و ناتوانند و در اداره امور کتابخانه و در جایگاه یک متخصص و کارشناس و حتی در برخورد با دانشجویان و ارائه مطالب درسی و هم‌چنین در جلسات تصمیم‌گیری از ساده‌ترین و ابتدایی‌ترین اظهارنظرها در حفظ جایگاه این حرفه ناتوان هستند، ولی چه بسا ممکن است در استفاده از فناوری‌ها و مهارت‌های این گونه کتابدار مستعدی باشند.

اصولاً هر رشته تحصیلی بخصوص در مقاطع تکمیلی، بدون پشتوانه نظری و جایگاه اجتماعی، تاریخی، سیاسی و فرهنگی نشو و نمای آن علم، نمی‌تواند انگیزه‌های لازم و حس مسؤولیت‌پذیری را در فراگیران تقویت کند و صرف ابزاری نگاه کردن به این حرفه و حتی مفاهیم نظری و دروسی که بیشتر به ابعاد اجتماعی و تئوریک آن می‌پردازد، بدون توجه به جایگاه تاریخی، سیاسی و فرهنگی و حتی نقش دولت‌ها و نظام مدیریتی، نمی‌تواند کارکردهای اصلی و مطلوب خود را داشته باشد. از این رشته و حتی تمامی رشته‌های دانشگاهی انتظار می‌رود که افرادی با دانش و اخلاق حرفه‌ای تربیت کنند که این امر نیازمند پشتوانه‌های فرهنگی و تاریخی است که فراگیران باید در کلاس درس استاد مسلط و دانشمندی حضور داشته باشند تا فارغ‌التحصیلانی داشته باشیم که حداقل در آینده صاحب فکر و اندیشه باشند که امروزه جامعه ما از این نوع کتابداران کم دارد. شاید گفته شود که این انتظار، انتظار چندانی درستی نباشد، ولی در پاسخ باید گفت که حتی فارغ‌التحصیلان مقاطع کاردانی و کارشناسی کتابداری نیز بنا بر قداست و احترام این حرفه که واسطه بین اطلاعات و مصرف‌کننده اطلاعات هستند، الزاماً باید از آگاهی و بینش لازم و اخلاق حرفه‌ای برخوردار باشند؛ چون مشتریان این حوزه به عنوان مشتریان فرهنگی از جایگاه خاصی در اجتماع برخوردار هستند. دارا بودن قدرت تفکر و اندیشه و احساس

مسؤولیت حرفه‌ای و درک این واقعیت که سهم و جایگاه کتابداران و اطلاع‌رسانان در خدمت به بهره‌گیران و هدایت محققان به منابع و اطلاعات مورد نیاز و ایجاد انگیزه تحقیق در مراجعان و در نهایت کمک به تولید علم چه پیامدهای اجتماعی و اقتصادی و سیاسی دارد، از مهم‌ترین ابزار معرفتی است که مدرسان و محتوای دروس آموزشی نقش بسزایی در این موضوع دارند.

متأسفانه به علت فقدان اطلاعات تاریخی، اجتماعی و اقتصادی و فارغ‌التحصیلان این رشته که بعدها به عنوان کارشناسان و مدرسان این حرفه در گروه‌های آموزشی فعالیت می‌کنند حتی غالب ما مدرسان که عهده‌دار تدریس دروسی که محتوای آن‌ها ارتباط تنگاتنگی با دانش پایه: تاریخ، اقتصاد، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی دارد، هستیم به طرح مباحث نه چندان عمیق و سطحی می‌پردازیم و با طرح بحث‌های نازل، تکراری و غیرتخصصی صرفاً به آتش‌سوزی کتابخانه‌ها در ادوار تاریخ و اگر فرصتی باشد به چگونگی مواد نوشتاری چون پایپروس والواح گلی اشاره‌ای گذرا می‌کنیم و به نام تعدادی از کتابخانه‌های معروف در حوزه تمدنی اسلامی و ایرانی راکه با صدها شتر کتاب‌های آن را حمل و نقل می‌کردند می‌پردازیم. اما کمتر به مباحثی چون جایگاه اقتصادی، تاریخی، فرهنگی و سیاسی حکومت‌ها در حوزه تمدن شرقی و اسلامی و حتی کشورهای غربی و اروپایی می‌پردازیم، غافل از اینکه نقش نظام‌های مدیریتی، سیاست و فرهنگ حاکم بر جوامع چگونه در شکل‌گیری و طلوع و غروب تمدن‌ها، حرفه‌ها، مشاغل، رشد و توسعه و بالندگی علم و یا افول آن تا چه اندازه تأثیرگذار هستند.

چگونه می‌شود که در مقطعی از تاریخ، حرفه‌ها و مشاغلی چون کتابت، استنساخ، صحافی، کتابداری، کاغذسازی زمینه‌ساز و ابزارهای تولید علم محسوب می‌شوند و به عنوان یک حرکت و حرفه مقدس، نقش و کارکردهای اجتماعی و اقتصادی خود را دارند، ولی در مقطعی در اثر بی‌توجهی از رونق می‌افتند. اما همین مشاغل در دنیای غرب در اثر ارتباطات اجتماعی و رونق اقتصادی به عنوان مهم‌ترین ابزار رشد و توسعه تلقی می‌شوند.

چگونه می‌شود که زمانی دنیای غرب در حسرت شرق به لحاظ برخورداری از تمدن، فرهنگ و علم به نوعی در انزوا و ضعف علمی هستند و توجه آن‌ها به سمت مراکز فرهنگی ایران و شرق، تبدیل به نوعی نیاز می‌شود، ولی زمانی شرق در حسرت داشته‌های علمی و پیشرفت‌های سرسام‌آور آن‌ها، گذشته خود را فراموش کرده و در بست هرگونه پیشرفت و توسعه‌ای را منوط به پیروی از غرب می‌کنند. به همین دلیل اعتقاد راسخ دارم که افزایش سطح آگاهی

نیز در جایگاه خودکارکردهای مهم و تأثیرگذاری در افزایش آگاهی علاقه‌مندان به این حوزه دارد. چه بسا بینش و آگاهی کافی در حوزه تاریخی، فرهنگی و سیاسی، بهره‌گیری و استفاده از فناوری‌ها را امکان‌پذیرتر و از مواجهه و تصمیم‌های عجولانه جلوگیری می‌کند و از کتابداران مدیرانی منطقی و آگاه می‌سازد.

۳. پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت درس «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی» این درس به عنوان درس اصلی و اجباری باشد تا توانایی و مهارت فراگیران را در ارتباط با یکی از مهم‌ترین دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی فراهم سازد و بدیهی است که واحدها و ساعات تدریس نیز باید افزایش یابد.

۴. پیشنهاد می‌شود با اهمیتی که فهرست‌نویسی و سازماندهی استاندارد منابع و اشکال مختلف اطلاعاتی دارد، موضوع سازماندهی و فهرست‌نویسی منابع اینترنتی، الکترونیکی، دیداری و شنیداری، چاپی و بحث‌قراردادهای در قالب درس «سازماندهی منابع اطلاعاتی (۱ و ۲)» در نظر گرفته شود تا امکان فراگیری و کسب مهارت کافی برای فراگیران فراهم شود.

۵. موضوع حفاظت و شیوه‌های نگهداری اشکال مختلف منابع اطلاعاتی بخصوص با گسترش منابع الکترونیکی، می‌تواند موضوع درس مستقلی باشد. این امر در حوزه میراث مکتوب و نسخه‌های خطی، آثار کیمیا و اسناد ملی و تاریخی، و محمل‌های جدید ذخیره و نگهداری اطلاعات که کاربرد آن‌ها امروزه شدیداً روبه گسترش است، نیازمند درک عمیق فراگیران و کتابداران از اهمیت حفظ و نگهداری این گونه منابع به شکل علمی است.

امروزه بیشتر کتابخانه‌ها برای حفظ و حراست از آن‌ها طرح‌ها و پروژه‌های فراوانی دارند و هزینه‌های قابل توجهی به این امر مهم اختصاص می‌دهند و با توجه به اینکه برای نگهداری و حفاظت از دست‌نوشته‌ها و میراث مکتوب و آثار کیمیا و اسناد ملی که بسیار مهم تلقی می‌شوند، تغییر شکل نگهداری آن‌ها و تبدیل این گونه منابع در قالب اشکال و فرمت‌های الکترونیکی مطرح است، خود عامل مهمی است که دغدغه حفاظت و نگهداری آن‌ها به لحاظ علمی و فنی مورد توجه و عنایت ویژه قرار گیرد.

۶. موضوع نشر و تکامل شیوه‌های نشر و هم‌چنین مفهوم اقتصاد نشر و تأثیری که صنعت نشر به هر شکل و قالب آن در گسترش پایه‌های فرهنگی و علمی دارد و هم‌چنین به عنوان شاخص مهم و تأثیرگذار فرهنگی و اقتصادی و سیاسی، پیشنهاد می‌شود درس مستقلی در این خصوص در نظر گرفته شود تا ضمن بحث‌های اساسی و مهم در این حوزه جنبه‌های حقوقی و مالکیت معنوی هر کدام نیز از منظر ملی و بین‌المللی مورد کنکاش و مطالعه قرار گیرد.

و بینش کتابداران به جنبه‌های معرفت‌شناختی، درک جایگاه تاریخی، سیاسی و فرهنگی جوامع که کتابخانه‌ها نیز فراز و فرودشان تابع این شرایط است، اگر بیشتر از نقش فناوری‌ها نوین نباشد، کمتر نیست.

از این روش‌یافته است در محتوای دروس آموزشی با هر نوع گرایشی با طرح مباحثی از آنچه که در بالا گذشت، بینش و آگاهی خود و کتابداران را ارتقا دهیم و حس مسؤلیت‌پذیری و اخلاق حرفه‌ای را در آنان تقویت کنیم، چون کتابدار به عنوان واسط بین محقق و اطلاعات در تهیه، تأمین و انتقال اطلاعات و هدایت پژوهشگران و مراجعان به منابع اطلاعاتی دخیل و مسؤلیت‌وسهم آن‌ها در تولید علم و ارتقای جایگاه علمی کشور بسیار مهم و قابل توجه است. اگر بتوانیم به سهم خود، در انتقال این مفاهیم به کتابداران و در راستای وظایف خطیر کتابداری که در پیش دارند، موفق شویم، تلاش مقدسی را انجام داده‌ایم.

اعتقاد دارم فراگیری سواد کامپیوتری و زبان‌های علمی رایج و هم‌چنین نقش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی با توجه به رشد سرسام‌آور اطلاعات در قالب اشکال مختلف به عنوان محمل‌های اطلاعاتی، بر هیچ‌کس پوشیده نیست. همه این‌ها به عنوان ابزارها و بسترهای دریافت و انتقال اطلاعات و بکارگیری آن‌ها در جوامع اطلاعاتی یک ضرورت انکارناپذیر است، ولی عدم بکارگیری صحیح و علمی آن‌ها، در آینده به عنوان مهم‌ترین عامل تنش و استرس، انواع بیماری‌های جسمی و روانی و تصمیم‌گیری‌های بدون مطالعه را بوجود خواهند آورد که از جمله می‌توان دنبال‌روی بی‌چون و چرای این ابزارها را که نمی‌دانیم از آن‌ها چگونه و در کجا استفاده کنیم، پیامدهای ناگوار این تصمیم‌گیری‌ها دانست.

لذا دائماً با صرف هزینه‌های گزاف و تعویض و خریداری مدل‌های جدید این گونه فناوری‌ها، از اصل و هدف واقعی دور می‌شویم.

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به عنوان مهم‌ترین ابزار و وسیله ماندگاری و بقا و پیشرفت امری است که فراگیران و علاقه‌مندان به تحصیل در رشته‌های گوناگون دانشگاهی بخصوص در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، ملزم هستند که استفاده از آن‌ها را به عنوان مهارت‌های اولیه کسب‌دانش فراگیرند. لذا نباید با این دید به گرایش اطلاع‌رسانی در مقطع تحصیلات تکمیلی نگریم که هر چقدر به دروس مرتبط با حوزه فناوری توجه شود و در محتوای همه دروس، نقش فناوری را به عنوان موضوع تعیین‌کننده پررنگ‌تر جلوه دهیم، در تربیت دانشجویان موفق هستیم. توجه به جنبه‌های نظری، معرفت‌شناختی و دانش‌شناسی

۷. در مورد درس: «اطلاعات و جامعه» و سیاست اطلاعاتی که به ترتیب به صورت ۲ واحد درسی پایه و انتخابی است، ولی نوع درس و محتوای آن‌ها و سرفصل‌های در نظر گرفته شده به گونه‌ای است که می‌توان با ادغام آن‌ها و پیشنهاد درس ۳ واحدی با عنوان «جامعه اطلاعاتی: نگرش‌ها و سیاست‌ها» مطالب مورد انتظار را به دانشجویان انتقال داد. لازمه آن تدوین و تهیه سرفصلی است که ضمن برخورداری از اطلاعات و مفاهیم اطلاعاتی در حوزه ارتباطات و چگونگی رشد و گسترش جوامع از حالت ابتدایی تا کنون و تغییرات با توجه به جایگاه اقتصادی، تاریخی، جامعه‌شناختی و سیاسی کشورها، علت پیشرفت کشورها و یا عقب ماندگی آن‌ها مورد مطالعه علمی قرار گیرد و هم‌چنین جامعه اطلاعاتی و ویژگی‌های آن مورد بحث قرار گیرد. و اینکه تدوین سیاست اطلاعاتی چه نقشی در رشد و گسترش حوزه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دارد و عدم برخورداری از سیاست اطلاعاتی یکپارچه، موجب چه تنگناها و عقب‌ماندگی‌هایی در حوزه‌های گوناگون می‌شود، می‌تواند مباحث این درس باشد.

لذا پیشنهاد می‌شود چند منبع درسی فارسی در این درس مورد توجه قرار گیرد.

۸. درس پیشنهادی با عناوین:

– منابع و خدمات اطلاعاتی (۳ واحد اجباری)

– مدیریت نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی (۳ واحد اجباری)

– ارزشیابی خدمات و نظام‌ها (۳ واحد انتخابی)

که شش واحد اجباری و ۳ واحد انتخابی است، هر چند که سرفصل‌های جداگانه‌ای دارند و اهداف خاصی را دنبال می‌کنند، ولی عناوین آن‌ها به گونه‌ای است که مدرس این درس ناخودآگاه در ارائه و انتقال اطلاعات و مفاهیم مورد نظر همپوشانی خواهد داشت. از این رو پیشنهاد می‌شود درس مستقل ۳ واحدی با عنوان: «مدیریت نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی» به صورت اجباری برای فراگیران در نظر گرفته شود که در این درس، طبیعتاً ارزشیابی خدمات و نظام‌ها نیز می‌تواند برای عملکرد نظام‌ها مورد توجه و عنایت قرار گیرد.

۹. درس «طراحی رابط کاربر» به عنوان ۳ واحد انتخابی نیازمند تأمل بیشتری است و چون درس مورد نظر به نوعی با سایر علوم چون: روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، رایانه، ارگونومی و مهندسی انسانی و طراحی گرافیکی مرتبط است، مدرس مورد نظر باید در درک و انتقال مفاهیم مندرج در سرفصل‌ها از توانایی علمی و نظری خوبی برخوردار باشد. لذا در نظر گرفتن ۳ واحد برای این درس، نیازمند مطالعه بیشتر است و کسب نظرات اساتید ضروری به نظر

می‌رسد.

۱۰. در مورد «دروس تکمیلی» که در قالب درس کارورزی (۲ واحد) و پایان‌نامه (۴ واحد) پیشنهاد شده است، لازم به توضیح است که این دروس و نتایج آن ماحصل تلاش گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌ها و دانشجویان و فراگیران است که در صورت گذراندن این شش واحد درسی شایستگی و شرایط دریافت گواهی‌نامه فارغ‌التحصیلی را پیدا می‌کنند.

لازم به توضیح است که با توجه به وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی که عهده‌دار آموزش کارورزان این رشته هستند به علت فقدان شرایط لازم، بهره‌گیران چندان استفاده عملی و مؤثری از یافته‌ها و مباحث درسی در عمل نمی‌برند. پیشنهاد می‌شود گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی متولی این رشته در مقطع پیشنهادی حتماً با نظارت دقیق بر این مهم و انتخاب کتابخانه‌ها و مراکز ویژه کارورزی و یا ترجیحاً مانند دانشجویان پزشکی و گروه پزشکی که برای انجام دروس عملی خود با توجه به نوع و تخصص بیمارستان‌ها، هر کدام از دروس عملی را در یکی از بیمارستان‌ها طی می‌کنند، دانشجویان این رشته نیز برای کارورزی به مراکز اعزام شوند که هر کدام قابلیت‌های لازم را به لحاظ امکانات و مدرس داشته باشند و ضرورتی ندارد این درس مهم و اساسی حتماً و ترجیحاً در یک کتابخانه باشد بخصوص وقتی شرایط لازم و کافی هم موجود نباشد.

در سال‌های اخیر به علت گسترش بی‌رویه رشته و کمبود کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بعضی دانشجویان شخصاً اقدام به انتخاب محل کارورزی می‌کنند و چون نظارت‌ها ممکن است دقیق صورت نگیرد، در عمل این درس مهم به شکل رابطه‌ای و در بیشتر مراکز کارورزی به علت عدم آگاهی و دانش کتابداران و مسوولان، بسیاری از کارهای غیر ضروری و پیش‌افتاده را به کارورزان می‌دهند که هیچ ارتباطی با موضوع کارورزی ندارد.

اما «درس پایان‌نامه» که ماحصل تلاش فکری و عملی دانشجویان است تا با نظارت و راهنمایی اساتید این رشته به نتیجه برسد، در حال حاضر دچار نوعی بی‌توجهی است که ریشه در بسیاری از مسائل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دارد که شاید در این نوشتار کوتاه نگنجد و خود نیازمند نوشتار و گفتاری دیگر است و شاید در رابطه علت و معلولی به بسیاری از متغیرها بستگی داشته باشد عناوین تکراری، رونویسی‌های گسترده و بدون ذکر مأخذ و دست‌کاری در نتایج داده‌ها و بعضاً تهیه و تکمیل پرسش‌نامه‌ها توسط تهیه‌کننده و سرانجام یک جلسه دفاعیه بسیار دوستانه و نمره ۱۹ به بالا برای حفظ جایگاه علمی مرکز آموزشی مربوطه (و خدای

چنان کنجکاوی که در دیگر جاها انسان معاصر را به کوشش برمی‌انگیزد تا موقعیت کار خاص خود را در جریان اصلی زندگی آدمی تاحدی تعیین نماید مصونیتی منحصر بفرد یافته است. ظاهراً کتابدار در سادگی عمل‌گرایی اش تنها مانده، دلیل تراشی هر فرایند فنی آنی به تنهایی علاقه عقلی وی را ارضا می‌کند. در واقع هرگونه تلاشی در راه تعمیم دلیل‌یابی‌های او به یک فلسفه حرفه‌ای به گمانش نه تنها مطلقاً بیهوده می‌نماید، بلکه کاملاً مخاطره‌آمیز است...».

در پایان ذکر این نکته را لازم می‌دانم که این جانب در صدد نقد همه جانبه این طرح نبودم که این مهم نیازمند اعلام نظر و پیشنهاددهای صاحب‌نظران این حوزه است، بلکه فرصتی بدست آمد تا ضمن بررسی و مطالعه این طرح پیشنهادهای خودم را که مبتنی بر تجربه چندساله بود به تهیه‌کننده محترم طرح ارائه دهم و هنوز بر سر این موضوع پای می‌فشارم که تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی هم اکنون و در سال‌های آتی به طور روزافزون آنچنان بر زندگی فردی، اجتماعی و شغلی و تعاملات ما اثرگذار خواهد بود که بدون آن‌ها امکان زندگی و رشد و ارتقای موقعیت‌های شغلی بسیار مشکل است و به تعبیری زندگی در کنار فناوری‌های نوین برای افراد، چون اهمیت آب برای ماهی است و بدون آنکه از ماهیت این عنصر حیاتی مطلع باشد در آن زندگی می‌کند. لذا با این تعبیر زندگی یک‌نواخت ماشینی که چندان با فطرت و خلقت آدمی سازگار نیست، برای پای‌بندی و ایجاد انگیزه و تلاش، طرح مباحث نظری و معرفت‌شناختی این حوزه، شرایط استفاده از فناوری‌ها را تسهیل و قابل قبول می‌کند و کتابداران و مدرسان بیش از هر زمان دیگر به این مهم نیازمند هستند.

پانوش:

۱. بهمن‌آبادی، علیرضا. مبانی، تاریخچه و فلسفه علم اطلاع‌رسانی، تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۸۱.

ناکرده تسویه حساب‌های شخصی و گروهی) به عنوان یک پدیده و رخداد طبیعی درآمده است که البته این موضوع دامن‌گیر اغلب دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی است (هر چند ارائه پایان‌نامه‌های با ارزش از طریق دانشجویان علاقه‌مند به تحقیق و اساتید آگاه و عالم از این موارد استثنا می‌باشند). عدم ارتباط علمی بین گروه‌های آموزشی منجر به پیدایش گروه‌هایی به شکل جزایر جدا از هم شده است که نمونه بارز و آشکار آن این است که دانشجویان حق انتخاب استاد راهنما و مشاور خود را خارج از گروه ندارند و محکوم به این امر هستند که حتماً با گروه مربوطه کار کنند، حتی اگر اساتید مشاور و راهنما توان علمی و پژوهشی لازم را در ارتباط با موضوع تحقیق نداشته باشند.

نتایج زیان‌بار این روند که اگر چاره‌جویی نشود مثل هر پدیده نادرست دیگری منجر به معضلات فرهنگی و اجتماعی زیادی خواهد شد که حداقل آن مدرک‌گرایی بدون زمینه‌های علمی و افت مرتبه آموزشی و علمی دانشگاه‌ها و سرانجام به بازی گرفتن علم و پژوهش در جامعه است و مصیبت‌بارتر اینکه بخش قابل توجهی از خیل این فارغ‌التحصیلان کم‌سواد در مشاغل مهمی قرار می‌گیرند که نیازمند علم، درایت و آگاهی است و در نهایت چه پیامدهایی به بار خواهد آورد. و در همین گیرودار به جای درک واقعیت‌ها به موضوع تکراری عنوان رشته که آیا کتابداری باشد یا اطلاع‌رسانی، بحث‌ها و گفت‌وگوهای محفلی و همیشگی بی‌حاصل و بی‌مایه صورت می‌گیرد و بعضی از دوستان نیز با تحریک عواملی که قصد گرفتن ماهی از آب گل‌آلود دارند، اقدام به پاسخ‌های نه چندان علمی و محدود و در عین حال ساده می‌کنند و «در عوض جدل‌ها و مناقشات بی‌حاصل که بخصوص ناشی از کمبود و تعمیق مطالعه است.» (بهمن‌آبادی، ۱۳۸۱، ب) به گسترش این بحث‌ها می‌انجامد و چون بحث‌های فرقه‌ای هر کدام در صدد تثبیت و توجیه ارزشی بودن جایگاه‌ها می‌شود، غافل از آنکه می‌توان به وجوه مشترک و تأثیرگذار هر فن و حرفه‌ای در فرایند خدمت به بهره‌گیران سودجست، بدون آن که قصد حذف و یا تخریب مقابل را داشته باشیم.

از زمانی که علم کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۴۶ و با تدبیر مسؤولان و علاقه‌مندان این رشته در دانشگاه تهران شروع به فعالیت کرد، به جنبه‌های عملی این حوزه بیشتر و به جنبه‌های نظری آن‌ها کمتر توجه شد. شاید در این خصوص مصداق این گفته «پیرس تابلر» باشیم که:

«کتابدار برخلاف همکاران خویش در دیگر زمینه‌های فعالیت اجتماعی به جنبه‌های نظری حرفه خود پای بند نیست. گویی او از

